

Sanja Jelisavac *

**PRIKAZ KNJIGE:
JOSEPH E. STYIGLITZ, ANDREW CHARLTON,
FAIR TRADE FOR ALL -
HOW TRADE CAN PROMOTE DEVELOPMENT,
OXFORD UNIVERSITY PRESS, OXFORD 2005, P. 315.**

Posle sastanka ministara trgovine u Sijetlu, SAD, 1999. godine koji je proglašen neuspelom, ministri trgovine iz 140 zemalja su se okupili novembra 2001. godine u Dohi, Katar, da lansiraju novu rundu trgovinskih pregovora. Ova runda pregovora je postala poznata pod nazivom Razvojna runda pregovora. Međutim nekoliko godina kasnije postalo je jasno da ni ona nije ispunila očekivanja.

U svojoj novoj knjizi *Fair Trade For All - How Trade Can Promote Development* (Fer trgovina za sve – kako trgovina može da podstakne razvoj) Jozef Štiglic i koautor Endru Čarlton, kritikuju bogate zemlje zbog korišćenja Svetske trgovinske organizacije (WTO) za svoje lične interese i ignorisanja neophodnosti preduzimanja akcije ka izvlačenju najsiromašnijih zemalja iz bede. Štiglic i Čarlton nam otkrivaju hipokriziju i prekršena obećanja koja su oštetila kredibilitet WTO i dovela do protesta i nasilja na trgovinskim pregovorima u Sijetlu i Kankunu.

Autori počinju svoju analizu od pretpostavke da trgovina podsticajno deluje na razvoj. Pod odgovarajućim okolnostima, vođenje politike smanjivanja carina i drugih barijera kretanju robe i usluga može olakšati međunarodnu trgovinu i doneti ekonomsku dobit. Međutim, autori ističu da dok je povećanje trgovinskih mogućnosti dobro za zemlje u razvoju, liberalizacija mora da se sprovede pažljivo, jer je ovaj zadatak veoma komplikovan. Svrha ove knjige je da opiše kako trgovinske politike mogu biti osmišljene u razvijenim i zemljama u razvoju sa ciljem da se zemlje u razvoju integrišu u svetski trgovinski sistem i da im se pomogne da pri tome izvuku korist od svog učešća.

U daljem tekstu autori nam pokazuju da za neke zemlje, posebno za najnerazvijenije, teoretska pretpostavka o tome da trgovinska liberalizacija generalno donosi ekonomsko blagostanje, nije u potpunosti primenljiva. Sve dok se uporedo sa liberalizacijom ne koriste i druge komplementarne politike u ovim zemljama doći će samo do povećanja ionako velike nezaposlenosti.

* Istraživač saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Makedonska 25, Beograd.

Autori ističu snažnu potrebu za zaista iskreno razvojnom rundom pregovora u WTO. Sagledavajući sporazume koji su potpisani oni naglašavaju veliku nesaglasnost između ciljeva postavljenih u Dohi i onoga što je do sada ostvareno tokom pregovora. Doha je kao krajnji ishod donela veliko razočaranje za nerazvijene zemlje.

Štiglic i Čarlton nam daju predlog principa koji treba da budu usvojeni na novoj stvarno razvojnoj rundi pregovora. Kao osnovno sporazumi moraju promovisati razvoj u siromašnim zemljama. Da bi ovo uspelo WTO treba da razvoj postavi kao prioritet u pregovorima. Na osnovu nezavisnih analiza efekata trgovinskih sporazuma, bilo koji sporazum koji oštećuje nerazvijenu zemlju, a ide u korist razvijenoj, mora se proglasiti ne-fer. Takođe se ne smeju nerazvijeni sprečavati da ubiraju koristi od slobodne trgovine samo zato što imaju manjak institucionalnih kapaciteta.

Princip pravednosti bi trebalo da bude osetljiv na uslove koji postoje u zemlji. Nerazvijenima se mora dati specijalni tretman kojim se priznaje da prilagođavanje na nova trgovinska pravila iziskuje posebno visoke troškove u zemljama u razvoju čije su institucije i najslabije i čija je populacija najranjivija. Postavljanje prorazvojnih prioriteta treba da čini srž sporazuma. Skorašnji pregovori u okviru WTO bili su fokusirani na poljoprivredu, međutim mnogo više pažnje se mora posvetiti pitanjima pristupa na tržište, posebno robe koja je proizvedena u zemljama u razvoju. Postoji hitna potreba da se smanji zaštita za radno intenzivnu robu (tekstil i prehrambene proizvode) i niskotehničke usluge (prekomorske i građevinske usluge).

Prioritet treba dati i programima kojima se olakšava pokretljivost radne snage, posebno nekvalifikovanih radnika. Kako su carinske barijere opadale razvijene zemlje su se sve više služile necarinskim barijerama, što je za WTO nedopustivo. Danas su nam potrebne institucionalne reforme koje će omogućiti transparentnost i demokratičnost procesa pregovaranja i koje će dovesti do pravednijih trgovinskih sporazuma.

Deo knjige je posvećen neophodnosti institucionalnih reformi. Autori izražavaju nezadovoljstvo što se trgovinski pregovori najčešće odvijaju iza zatvorenih vrata i što se uslovi sporazuma čuvaju u tajnosti, pa na kraju vlade država dobiju gotov sporazum sa jedinim izborom sve ili ništa. Nedostatak transparentnosti je posebno veliki problem kod rundi pregovora u okviru Svetske trgovinske organizacije.

Za neke od najmanjih i najsiromašnijih država troškovi procesa trgovinske liberalizacije su veći od potencijalnih dobiti. Poređenjem troškova i dobiti od liberalizacije dobija se neto efekat trgovinske reforme za svaku zemlju pojedinačno. Doha runda je stavila težište na činjenicu da se dobiti od liberalizacije moraju podjednako podeliti između nerazvijenih i razvijenih. Ali ova runda pregovo-

ra, nije posvetila pažnju raspodeli troškova između zemalja. Činjenica je da su troškovi otpočinjanja procesa liberalizacije i prilagođavanja privrede veći kod zemalja u razvoju, stope nezaposlenosti više, slabije sigurnosne mreže i siromašnija tržišta rizika, a sve se to mora uzeti u obzir prilikom trgovinskih pregovora i potpisivanja sporazuma.

Polazeći od postavke da slobodnija trgovina može zaista pomoći siromašnim zemljama, autori su naglasili da se trgovinska liberalizacija mora sprovesti obzirivo i selektivno, ukoliko želimo da maksimizujemo dobiti od novih trgovinskih mogućnosti i minimiziramo troškove prilagođavanja. Štiglic i Čarlton su argumentovano dokazali da je Doha runda pregovora zakazala u ispunjavanju svojih razvojnih obećanja. Ona nije uspjela da izbalansira nedostatke prethodnih sporazuma i sva nova pitanja koja su stavljena na dnevni red bila su prvenstveno od interesa bogatih zemalja. Agenda 'o razvoju' se veoma usko fokusirala na poljoprivredu, ali je postigla veoma malo od važnosti i ignorisane su mnoge podjednako važne oblasti koje su mogle doneti značajne prednosti siromašnim zemljama. Ova dva autora zastupaju, takođe, stav da samo oslanjanje na trgovinu nije dovoljno da se podstakne razvoj. U cilju iskorišćavanja novih trgovinskih mogućnosti, zemlja u razvoju će trebati pomoć putem komplementarnih politika pomoći.

Postoje dva priloga (*Apendix*) u knjizi. Prvi nam daje empirijsku analizu pitanja pristupa tržištu, a drugi empirijsku analizu tzv. Singapurskih pitanja. Obe ove analize su veoma kritički nastrojene prema rezultatima pregovora u okviru WTO. Takođe su dati i predlozi da se u budućim razgovorima aktivnije razmatraju pitanja pristupa tržištu nekvalifikovanih radnika, radno-intenzivnih usluga, poljoprivrednih proizvoda koje potiču iz zemalja u razvoju i carinskih maksimuma za industrijske proizvode.

Knjiga je jasno, živopisno i snažno napisana, visoko tematska i prožeta sa pronicljivom analizom. *Fair Trade For All - How Trade Can Promote Development* pruža sveobuhvatno novo rešenje mnogobrojnih problema koji postoje u svetskoj trgovini. Kao bivši vodeći ekonomista Svetske banke i dobitnik Nobelove nagrade ekonomist Jozef Štiglic na prvi pogled ne deluje kao osoba koja će dati dokaze i zastupati stav da međunarodne ekonomske institucije primenjuju loše politike i uzrokuju značajnu štetu finansijskoj stabilnosti, prosperitetu i slobodnoj trgovini zemalja trećeg sveta. Knjiga optužuje bogate zemlje da su prekršile svoja obećanja koja su dali siromašnim zemljama i ocenjuje razvojnu rundu u Dohi kao neuspešnu.

Štiglic i Čarlton nam izlažu reforme i principe na kojima jedan uspešan multilateralni sporazum mora biti baziran. Knjiga predstavlja radikalni i realističan novi model za održavanje trgovinskih odnosa između najbogatijih i najsiromašnijih zemalja. Pristup dvojice autora je usmeren ka otvaranju tržišta

koji bi bio u interesu svih nacija, a ne samo zemalja sa snažnom privredom. U ovoj izazovnoj i kontroverznoj knjizi autori su nam predstavili radikalno novi ekonomski model, dizajniran tako da otvori tržišta na način koji će dozvoliti svima napredak. Kako Doha runda pregovora još uvek nije završena učesnici u pregovorima i oni koji odlučuju bi mogli da nađu nove i hrabre ideje o tome kako bi svetski trgovinski režimi mogli da idu u korist osim razvijenim i zemljama u razvoju.